

УДК 336.531.2

*Буряченко А. Є., к.е.н.,
доцент кафедри фінансів,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

ФОРМУВАННЯ КОНЦЕПЦІЇ КОМПЛЕКСНОГО РЕГІОНАЛЬНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ. У статті розглянуто підходи до визначення поняття «регіон», дається авторське розуміння цієї категорії. Досліджено сутність та складові соціально-економічного розвитку регіону. Проаналізовано етапи розвитку регіональних теорій, визначено підходи до налагодження партнерства між місцевими інституціями.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: регіон, місцевий бюджет, соціально-економічний розвиток, ендогенний та екзогенний розвиток.

АННОТАЦИЯ. В статье рассматриваются подходы к определению понятия «регион», дается авторское понимание данной категории. Исследуются сущность та составляющие социально-экономического развития региона. Анализируются этапы развития региональных теорий, определяются подходы к налаживанию партнерства между местными институциями.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: регион, местный бюджет, социально-экономическое развитие, эндогенное и экзогенное развитие.

ANNOTATION. The article author considers the ways of «region» determination, proposes his own vision of this category, researches the content and the elements of a region social-economic –economic, analyses the stages of regional theories development, determines the approach of local institutions interpartnership.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: region, local budget, social-economic development, endogen and exogenous development.

Розвиток регіонів на сучасному етапі — один із пріоритетних напрямів державної регіональної політики, мета якого полягає у створенні відповідних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного розвитку України та її регіонів, підвищення рівня життя населення, забезпечення додержання гарантованого державою соціального захисту для кожного її громадянина

незалежно від місця проживання, усунення основних регіональних диспропорцій.

Домінантою сучасного розвитку нашої країни, поряд з переходом до ринкового господарювання, є затвердження нового порядку відносин між центром і регіонами, відчутне розширення прав і відповідальності територій у розв'язанні власних соціально-економічних та інших проблем. Кожен громадянин тією чи тією мірою як у побуті, так і в професійній діяльності відчуває свою залежність від умов територіального розвитку, тобто від розвиненості або, навпаки, нерозвиненості того регіону, в якому він живе і працює. Безумовно, змінились завдання і функції працівників місцевих регіональних органів влади. Вони вже усвідомили, що сліпе виконання вказівок згори не стає запорукою успіхів у реалізації регіонального соціально-економічного розвитку. Адже для прийняття ефективних управлінських рішень необхідно зсередини знати місцеві економічні й соціальні проблеми, бути обізнаними щодо вітчизняного й іноземного досвіду управління регіональними соціально-економічними процесами, бути в курсі новітніх наукових розробок у галузі регіонального аналізу та управління.

Отже, перш ніж розпочати вивчення засад регіонального соціально-економічного розвитку, спробуємо уточнити зміст поняття «регіон», з'ясувавши його етимологічне значення. Відразу звернімо увагу на те, що слово *region* досить часто ототожнюється зі словами *район*, *територія*, *ареал*, і при цьому воно майже не зустрічається в тлумачних словниках. Так, наприклад, у словнику Ушакова та Даля цього терміна взагалі немає. С. Ожегов і Н. Шведова тлумачать регіон як велику область, групу країн, що сусідять, або території, райони, об'єднані за якимось загальними ознаками. У словнику Єфремової, регіон — це частина країни, що відрізняється від інших якимись умовами чи властивостями, або група прилеглих країн, що характеризуються спільністю расового або етнічного складу, культурних традицій і т. ін. У Великій радянській енциклопедії регіон (від лат. *regio*, *regionis* — область): 1) те саме, що район (у 1-му значенні); 2) територія (акваторія), часто дуже значна за своїми розмірами, котра не обов'язково є таксонометричною одиницею, в якій-небудь системі територіального членування; значна за розмірами територія, що має деяку спільність природних умов. Є. В. Урисон визначає регіон як

чітко окреслену територію — адміністративно-територіальну одиницю деяких країн або міст¹.

Тож, як бачимо, єдиного тлумачення цього терміна не виробили навіть мовознавці. Зважаючи на таку розбіжність у визначеннях, В. І. Чужиков вирізняє низку принципів моментів, які ускладнюють дослідження регіонального соціально-економічного розвитку: різне тлумачення поняття «регіон» у системі соціально-економічних наук; брак чіткої індикативної бази для визначення моделі регіонального розвитку; невідповідність ієрархічних регіональних моделей у міжнародній і регіональній економіках; наявність паралельних наукових досліджень регіональної динаміки з різною інтерпретацією результатів, а отже, з невисокою їх валідністю; розмитість регіональних об'єктів наукового дослідження через різне визначення меж локалізації та їхньої типології. При цьому автор цілком справедливо наголошує, що термін «регіон» з погляду сучасної методології потребує уточнення, так само, як і похідні від нього словосполучення. Це вкрай потрібно зробити насаперед через необхідність методологічної визначеності².

Заведено вважати, що в радянській економічній науці поняття «регіон» запровадив академік М. Некрасов. Як уже зазначалось, найчастіше під цим терміном розуміють деяку абстрактну територію, частину територіального простору країни, не виокремлюючи інших факторів, крім просторового. Ще — великі економічні райони, тобто групи сусідніх адміністративних і національно-територіальних утворень. І ще — райони, міста, міські райони у великих містах, села та ін.

У словнику «Соціальне управління» за редакцією В. І. Добренькова та І. М. Слепенкова читаємо, що в наш час поняття «регіон» широко трактується в наукових дослідженнях і повсякденній практиці. У вузькому значенні під регіоном розуміють відносно самостійну частину, підсистему єдиного народногосподарського комплексу країни, що виокремилась у процесі територіального поділу праці³. А в ст. 3 статуту Асамблеї європейських

¹ Урысон Е. В. Проблемы исследования языковой картины мира: аналогия в семантике / Е. В. Урысон. — М. : ИРЯ РАН. — Языки славянской культуры, 2003. — С. 128—133 [Ч. І. Языковое представление об устройстве человека («наивная анатомия»). Прил. 2. Языковая картина мира и лексические заимствования].

² Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / В. І. Чужиков. — К. : КНЕУ, 2008. — С. 13—14.

³ Социальное управление. Словарь. / под ред. В. И. Добренькова, И. М. Слепенкова. — М. : Изд-во МГУ, 1994. — С. 134.

регіонів термін «регіон» зводиться до рівня уряду, що йде відразу після центрального, з політичним представництвом, гарантованим існуванням виборної Регіональної ради або, якщо її немає, асоціацією чи органом, заснованим на регіональному рівні місцевою владою на наступному за ним, більш високому, рівні¹.

У. Ізард, якого вважають класиком регіональної економіки, характеризує регіон як відкриту економічну одиницю в межах даної держави². В. М. Лексин, Л. І. Ситников і О. М. Юнкін, систематизувавши наявні дефініції цього поняття, досить ґрунтовно формулюють власну. На їхню думку, регіон є частиною економічного, соціального, природно-ресурсного, екологічного, культурно-історичного, власно просторового потенціалу держави в межах установлених владою адміністративно-територіальних одиниць, які мають управлінські структури і в обов'язок яких уходить забезпечення інтересів регіонального розвитку³. Принагідно зауважимо, що в такому самому вигляді це визначення дається і в інших працях згаданих авторів⁴.

Подібний підхід до визначення поняття «регіон» знаходимо й у працях інших фахівців з регіональних соціально-економічних проблем⁵. Наприклад, відомий російський дослідник Е. Алаєв наголошує, що цей термін може вживатися для визначення територіальних таксономічних одиниць певного класу в конкретній системі таксонування, розуміючи під таксоном низовий регіон, який разом з іншими може утворювати сукупність регіонів більш високого порядку (перш за все в результаті укрупнення площі, а отже, чисельності населення)⁶.

Серед вітчизняних дослідників назвемо тих, хто також досліджував сутнісний зміст поняття «регіон». Так, Б. Данилишин, Л. Черняк, О. Горська і М. Фащевський трактують регіон як просто-

¹Федоров Ю. И. Ассамблея европейских регионов / Ю. И. Федоров // Регионология. — 1995. — № 1. — С. 43.

²Изард У. Методы регионального анализа: введение в науку о регионах / У. Изард. — М. : Прогресс, 1966. — С. 69.

³Лексин В. Н. Системное регулирование территориального развития: экономико-правовой аспект / В. Н. Лексин, Л. И. Ситников, О. Н. Юнкін. — М., 1990.

⁴Лексин В. Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития / В. Н. Лексин, А. Н. Швецов. — М. : УРСС, 1997. — 372 с.

⁵Теоретические проблемы региональной политики и региональное реформирование. — В 3 кн. — СПб. : Петрополис. — 1994.

⁶Алаев Э. Б. Социально-экономическая география : Понятийно-терминологический словарь / Э. Б. Алаев. — М. : Мысль, 1983. — С. 69.

рово-територіальну концентрацію галузей народного господарства, котра відрізняється від інших територіальних утворень специфічністю своїх складників, що характеризуються взаємозв'язаністю, єдністю та цілісністю і мають комплексотвірні властивості¹. Подібні визначення формулюють і деякі інші вітчизняні науковці. Скажімо, В. В. Томарева під регіоном розуміє частину території держави, що виділилась у процесі суспільного (територіального) розподілу праці, спеціалізується на виробництві певних товарів чи послуг, характеризується спільністю і специфічним щодо інших територій типом відтворення; комплексністю і цілістю господарства, наявністю органів управління, які забезпечують розв'язання завдань, що стоять перед регіоном².

Заслуговує на увагу погляд В. І. Чужикова, який пише, що за умов посилення відкритості регіональних економік вплив держави буде мінімізуватись, а значить, і комплексотвірні властивості, які в минулі часи надавались плановою моделлю господарювання, зазнають змін. Він зазначає, що в межах європейської інтеграційної моделі колишні країни — апліканти на вступ досить швидко змінили свій регіональний устрій відповідно до вимог Європейської комісії та Євростату (Польща, приміром), чітко вписавши його в структурну ієрархію ЄС, де він мав чіткі рівні ідентифікації за площею та територією, проте, аж ніяк не враховував більш глибинні, наприклад коопераційні, зв'язки. Зважаючи на це, а також на суттєві зміни, що відбулись із поширенням світової глобалізації, В. І. Чужиков визначає сучасний регіон як відкриту ієрархічну поліструктурну систему, яка базується на територіальній єдності, має подібні галузеву, соціальну та демографічну структури, сформовану спільну інфраструктуру та відповідну організаційно-управлінську різнорівневу таксономічну модель³.

Виходячи з викладеного доходимо висновку, що загалом регіон характеризується переважно критерієм масштабу. І хоч це поняття у вітчизняній юридичній літературі майже не використову-

¹Продуктивні сили економічних районів України / Б. Данилишин, Л. Черняк, О. Горська, М. Фашевський. — К. : Нічлава, 2000. — С. 12.

²Томарева В. В. Диспропорції соціально-економічного розвитку регіонів України та шляхи їх зниження [Електронний ресурс] / В. В. Томарева. — Режим доступу : http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_6/files/EC610_23.pdf

³Чужиков В.І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / В. І. Чужиков. — К. : КНЕУ, 2008. — С. 14—15.

ється, але воно застосовується для визначення досить великих географічних, економічних, геополітичних та інших територіальних груп, класифікованих на підставі загальних властивостей і ознак¹. При цьому, якщо у вітчизняній науці регіон трактується як сукупність адміністративно-господарських одиниць країни, котрі мають спільне географічне положення, подібну спеціалізацію, глибокі технологічні зв'язки та спільну інфраструктуру, то в міжнародній економіці під регіоном мається на увазі група країн, що мають спільне географічне положення, подібні природні умови, подібні спеціалізацію та рівень розвитку виробництва і невиробничої сфери.

Отже, з огляду на описані особливості сутнісного змісту поняття «регіон» сформулюємо власну його дефініцію. Отже, *регіон* — це частина території, виокремлена як на країновому, так і на надкрайновому рівні, котра характеризується стійкими фінансово-економічними зв'язками, спільністю виробничої й соціальної інфраструктури, а також специфічними природно-географічними, історичними, демографічними та національно-етнічними ознаками.

З'ясувавши глибинну сутність поняття «регіон», розглянемо тепер напрями регіонального розвитку. Так, розвиток регіону розуміють як режим функціонування регіональної системи, який забезпечує позитивну динаміку параметрів рівня життя населення завдяки стійкому і збалансованому відтворенню соціального, господарського, ресурсного та екологічного потенціалів території². Регіональний розвиток, крім того, визначають як зміну структури регіонів або територіальних утворень усередині них, ускладнення регіональної системи. У цьому розумінні поняття регіонального розвитку є антонімічним до поняття деградації, тобто зворотного розвитку, пов'язаного з руйнацією, зниженням рівня тощо³. Розвиток не заперечує зростання певних елементів структури, але стосовно до регіонів будь-яке зростання окремих елементів має бути підпорядковане інтересам регіонального розвитку загалом. Неод-

¹Буряченко А. С. Показники соціально-економічного розвитку регіону. Фінансово-кредитний механізм активізації інвестиційного процесу / А. С. Буряченко : зб. тез II Міжнар. наук.-практ. конф. — К. : КНЕУ, 2011. — С. 75—77.

²Государственное управление: основы теории и организации : учебник / под ред. В. А. Кобзаненко. — М. : Статут, 2007. — С. 601.

³Регіональна економіка : словник-довідник / О. Д. Богорад, О. М. Тевелєв, В. М. Падалка, М. В. Підмогильний. — К. : НДІСЕП, 2004. — С. 226.

мінними умовами поступального регіонального розвитку є стійкість, збалансованість і соціальна орієнтація. Ідеї щодо цих умов зародились у західних концепціях регіонального розвитку в 1970-х рр. і властиві регіональній політиці, яку іноді провадили держави для зменшення диспропорцій між регіонами.

Термін «стійкість» узагалі характерний для теорії систем, а під стійкістю власне регіональної соціально-економічної системи розуміють її здатність залишатися відносно незмінною, тобто зберігати структуру й функціональні особливості протягом певного часового інтервалу попри будь-які ендогенні й екзогенні подразники¹.

Збалансованість регіонального розвитку передбачає додержання особливої для кожної регіональної системи пропорції складових її потенціалу, утворення елементів, яких бракує структурі регіону, подолання деструктивності інших складових, зміцнення внутрішньорегіональних і міжрегіональних зв'язків.

Соціальна орієнтація регіонального розвитку пов'язана зі спрямованістю функціонування всіх підсистем на підвищення рівня та якості життя населення, індикаторами чого є динаміка регіонального рівня надання соціальних благ, народжуваність і смертність, фізичне й духовне здоров'я населення, тривалість життя тощо.

Для регіонального розвитку постсоціалістичних країн і зокрема України також характерною є скерованість на принципи стійкості, збалансованості та соціальної орієнтації. Утім, цей факт не можна вважати ані позитивним, ані негативним, треба лише розуміти, що таке базове поєднання недостатнє для регіонального розвитку, який відповідав би новим викликам за умов структурних змін. Саме тому в Україні, наприклад, до вже традиційних інструментів регіональної політики додається підтримка *полюсів зростання* тощо².

Академічне дослідження регіонального розвитку та регіональної політики було розпочато у ХХ ст., протягом якого різні теорії змінювали одна одну. Так, посткейнсіанська теорія суспільного добробуту передбачала державне регулювання міжрегіональних відмінностей за допомогою стимулювання інвестицій і припливу приватного капіталу в слаборозвинені регіони з використанням при цьому субсидій, кредитних і податкових важелів.

¹Гладкий Ю. Н. Регионоведение / Ю. Н. Гладкий, А. И. Чистобаев. — М. : Гардарики, 2006. — С. 25.

²В. Панова. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі [Електронний ресурс] / В. Панова // Віче. — Режим доступу : http://www.viche.info/journal/NAUKOVA_BIBLIOTEKA/

Неокласична теорія регіонального розвитку ґрунтується на положенні, що вільний нерегульований ринок сам по собі усуває нерівність між регіонами, тому державі не варто обмежувати чи в інший спосіб регулювати стихійну дію ринкових сил. А в основу теорії незбалансованого регіонального розвитку, наприклад, покладена ідея про те, що ринок без державного регулювання об'єктивно збільшує регіональні відмінності через циклічність у самоорганізації ринкових механізмів, які закріплюють високий рівень розвитку одних регіонів і низький рівень інших¹. Існують також інші суспільні теорії регіонального розвитку зі своїм, відмінним від інших, розумінням його суті та своєю ієрархією пріоритетів управління цим розвитком — чи то економічних і політичних, чи то регіональних або загальнодержавних. І все ж більшість теорій регіонального розвитку традиційно пов'язують регіональне зростання з ефективним державним управлінням.

Нині особливої актуальності набуває концепція саморозвитку регіонів, яка, безперечно, найбільше відповідає тенденціям і викликам, з якими стикаються сучасні розвинені держави. В її основі — розвиток регіонів, який відбувається на основі їхніх особливостей та інтересів, причому відповідальність за цей процес покладається на місцеву владу.

Ідея саморозвитку регіонів відповідає теорії регіонального розвитку, яка сформувалася на межі ХХ—ХХІ ст. і відома під назвою «новий регіоналізм». Ця ідея стала домінантною для всієї системи міжнародних відносин, зокрема для об'єднаної Європи. Від самої появи у 1990-х рр. *новий регіоналізм*, будучи комплексним і багатовимірним явищем, здебільшого асоціювався з посиленням внутрішньої та зовнішньої міжрегіональної співпраці². Він набуває різних форм під впливом глобалізації та економічної лібералізації. Крім того, істотним чинником розвитку ідей нового регіоналізму є вплив політичних сил у рамках самих регіонів. Річ у тім, що кожна національна політична сила, що перебуває при владі, має власне бачення того, які фактори переважно зумовлюють регіональні диспропорції в межах держави. За залучення більшості сучасних країн до загальносвітових процесів політичні

¹ Керецман В. Ю. Державне регулювання регіонального розвитку: теоретичні аспекти : монографія / В. Ю. Керецман — К. : Вид-во УАДУ, 2005. — С. 85—86.

² Лендьял М. Інституційний механізм реалізації регіональної політики в країнах Центрально-Східної Європи / М. Лендьял // Регіональна політика в країнах Європи. Уроки для України. — К. : Логос, 2000. — С. 68.

сили певних держав можуть більше схилитися або до ендогенних, або до екзогенних передумов регіональних розбіжностей і виходячи з цього вибрати конкретні політичні дії¹.

Серед українських авторів найбільш глибоко проаналізував етапи розвитку регіональних теорій В. І. Чужиков. Проведене їм і Н. В. Божидарнік дослідження² сучасної методології регіоналізму дозволило вичленили основну ідею та асиметричну складову кожної теорії (табл. 1).

Таблиця 1

КЛАСИФІКАЦІЯ СУЧАСНИХ РЕГІОНАЛЬНИХ ТЕОРІЙ

Теорія	Автор	Основна ідея	Асиметрична складова
1. Конкуренція європейських міст	К. Джексон-Батлер, Шачер, Л. Висент	Диверсифікація соціально-економічного розвитку провідних європейських міст приводить до виникнення суперактивних центрів	Столичний пік інвестицій та ділової активності посилює диспропорції між столицею країни з іншими центрами та європейською периферією
2. Регіональна конкуренція	М. Харб, С. Харди, Л. Албрехтс	В умовах глобалізації світового господарства загострюється конкуренція між окремими країнами та регіонами за залучення інвестицій, грантів, створення нових робочих місць	Загострення конкуренції веде до формування нового іміджу регіонів країни, котрий визначає їх як активні та маргінальні зони
3. Циклічна сенситивність регіонів	Я. Гордон	Відбувається скорочення до 10–15 років ділових циклів у регіонах, зростає нерівномірність у їх розвитку; слабодиверсифіковані регіони та їхнє господарство більшою мірою залежать від коливань світової кон'юнктури	Реакція регіонів на зміну кон'юнктури спричинює їх диференціацію, швидкість таких змін є високою

¹ В. Панова. Парадигма «нового регіоналізму» в Європейському Союзі.

² Божидарнік Н. В. Регіональна асиметрія в Європейському Союзі та механізми її регулювання / Н. В. Божидарнік : дис. ... к.е.н. / Спец. 08.05.01 — світове господарство і міжнародні економічні відносини. — Луцьк, 2005.

Закінчення табл. 1

Теорія	Автор	Основна ідея	Асиметрична складова
4. Новий регіоналізм	М. Кітінг	Фундаментальна теорія, яка передбачає відхід від політики нівелювання регіонального розвитку до підтримки слаборозвинутих регіонів; обґрунтовується створення нової моделі «Європа регіонів»	Асиметрія регіонів виникатиме внаслідок глобального руху капіталу і є закономірним явищем, головним завданням урядів є уникнення протистояння регіонів-донорів до реципієнтних територій
5. Регіональне планування	У. Ванноп	Внутрішнє та зовнішнє регулювання розвитку регіонів є необхідним з метою усунення екстремальних ситуацій	Посилення асиметрії регіонального розвитку призводить до загрози розвалу територіальної єдності країни й інтеграційного угруповання в цілому
6. Локальне партнерство	М. Гедес	Між активними і депресивними регіонами мають бути встановлені партнерські відносини, які передбачають зменшення суперечностей між ними	Способами подолання асиметрії можуть бути спільні проекти та «європейський» розподіл фондів відповідно до політики конвергенції
7. Регіональний світ	М. Сторпер	У XXI ст. регіони все частіше виступатимуть як самостійні одиниці в міжнародних відносинах	Асиметрія визначатиме суть регіонального руху у XXI ст.
8. Стратегії просторового планування	В. Солет, А. Фалуазі	З метою уникнення формування екстремальних регіонів слід розробити адекватний механізм та інструментарій підтримки відсталих регіонів	Інструментом регіональної гармонізації може бути створення локальних і континентальних осей економічного зростання

Сьогодні жодна теорія не дає вичерпного пояснення, що таке регіональний, чи місцевий, економічний розвиток. Утім кілька окремих теорій можуть допомогти нам загалом зрозуміти, для

чого потрібний місцевий економічний розвиток. Квінтесенція всіх цих теорій полягає в тому, що місцевий (регіональний) розвиток = f (природні ресурси, робоча сила, інвестиції, підприємництво, транспорт, комунікації, структура промисловості, технології, розмір і обсяги експорту, ситуація у світовій економіці, можливості органів місцевого самоврядування, бюджети федерального уряду та урядів штатів і програми на сприяння розвитку). Безсумнівно, кожен із цих чинників має важливе значення, однак однозначно стверджувати, який саме з них найважливіший у кожній конкретній ситуації, не можна.

Економічний розвиток окремих районів і місцевостей — це не просто модна тема, а кардинально новий підхід до визначення суб'єктів економічного процесу та їхніх функцій. Такий підприємницький підхід — це фактично новий процес, коли органи місцевого самоврядування і місцеві акціонерні підприємства об'єднують свої зусилля і ресурси, намагаючись налагодити нові партнерські взаємини з приватним сектором або між собою, щоб створювати нові робочі місця та стимулювати економічну діяльність у визначеній економічній зоні. Головною рисою місцевого економічного розвитку є акцентування уваги на стратегіях «ендогенного розвитку», що передбачають використання потенціалу місцевих людських, інституціональних і фізичних ресурсів.

Існують два різних підходи до налагодження такого партнерства між місцевими інституціями: *корпоративістський підхід*, за якого основним завданням програми економічного розвитку вважається поліпшення стану нерухомості і залучення підприємств; і *альтернативний підхід*, згідно з яким діяльність зі сприяння економічному розвитку має на меті насамперед поліпшення становища малозабезпечених громадян. У табл. 2 подамо короткий опис цих двох підходів.

Головною рисою місцевого економічного розвитку є акцентування уваги на ендогенному розвитку, що передбачає використання потенціалу місцевих людських, інституціональних і фізичних ресурсів, щоб створити для місцевих мешканців нові можливості працевлаштування та стимулювати нові види економічної діяльності. Це пояснюється тим, що місцевий економічний розвиток — це тривалий процес. Він передбачає утворення нових інституцій, розвиток нових галузей економіки в різних місцевостях, підвищення спроможності місцевих працедавців виготовляти якісніші товари, пошук нових ринків, передавання знань і техно-

логії. Незалежно від того, в якій формі відбувається місцевий економічний розвиток, він має одну засадничу мету: створити для місцевих жителів ліпші можливості працевлаштування. У реалізації цього завдання органи місцевого самоврядування та (або) громадські організації передусім самі повинні виявляти ініціативу, аніж виконувати роль пасивних виконавців чи спостерігачів.

Таблиця 2

ПІДХОДИ ДО ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ

Показник	Корпоративістський підхід	Альтернативний підхід
Громадський і приватний сектор	Першочергове значення мають дії приватного сектору: процесом керує приватний сектор Громадський сектор повинен створити економічний і соціальний клімат, сприятливий для приватних інвестицій	На комерційні рішення приватного сектору впливають дії громадського сектору Громадський сектор повинен скеровувати приватні інвестиції так, щоб вони принесли бажані економічні результати
Планування, яке здійснює громадський сектор	Завдання стратегії — економічне зростання і збільшення надходжень до бюджету Малозабезпечені громадяни та представники етнічних меншин практично не беруть участі у процесах планування	Завдання стратегії — поліпшити становище малозабезпечених громадян та етнічних меншин Малозабезпечені громадяни й представники етнічних меншин долучаються до процесів планування
Проекти громадського сектору	Комунальні ресурси є засобом для задоволення потреб приватних підприємств Проекти громадського сектору спрямовані на забезпечення економічного зростання (наприклад, залучення підприємств з-за меж міста) Об'єктом стратегії є сектори, які переживають зростання (наприклад, послуги, високі технології, туризм) Об'єктом уваги є головні офіси та філії великих підприємств	Комунальні ресурси використовуються, щоб створити умови для бажаних проектів з економічного розвитку Проекти громадського сектору спрямовані на поліпшення становища малозабезпечених місцевих жителів та етнічних меншин (наприклад, курси перекваліфікації звільнених робітників)

Закінчення табл. 2

Показник	Корпоративістський підхід	Альтернативний підхід
	Проекти зосереджуються у центральному діловому районі міста й зовнішніх територіях Акцент на створенні робочих місць для «білих комерців» і висококваліфікованих працівників	Об'єктом стратегії є сектори, які переживають зростання, і сектори, які можуть задовольнити нагальні економічні потреби місцевості Об'єктом уваги є підприємства, які належать місцевим мешканцям Децентралізація проектів Акцент на потребах місцевої робочої сили, серед них і напівбезробітних, некваліфікованих працівників та «синіх комерців»

Джерело: Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку / Едвард Дж. Блейклі. — Л.: Літопис, 2002. — С. 80.

По суті, органи місцевого самоврядування, спираючись на ресурси місцевих інституцій (якщо такі інституції існують і якщо вони мають економічний потенціал), повинні зважати на всі можливості і скеровувати потрібні ресурси на планування й розвиток місцевої економіки. Органи місцевого самоврядування і громадські організації починають усвідомлювати, що будь-які дії муніципальних і громадських структур впливають на рішення, що приймаються у приватному секторі. Навіть ті органи місцевого самоврядування, що обмежуються тільки традиційною адміністративно-господарською діяльністю, впливають на економічний розвиток у їхній місцевості — хоч би через свою пасивність. Чимало органів місцевого самоврядування несвідомо обмежують можливості працевлаштування для місцевого населення, не розуміючи та не оцінюючи належно економічних наслідків своїх дій. Інституції районного масштабу — як громадські комітети, так і неприбуткові організації — також багато важать для залучення приватних інвестицій. Ті райони, в яких активно діють громадські організації, дбаючи про розвиток своєї місцевості, особливо приваблюють інвесторів і підприємців. Ще одним важливим чинником, від якого також залежить імовірність появи нових підприємств, є добрі школи — як державні, так і приватні. Приватний бізнес і економічна діяльність органів місцевого са-

моврядування дуже тісно взаємозв'язані; і те, і те впливає на можливості працевлаштування всіх місцевих мешканців. Тож така концепція мала б надихнути органи місцевого самоврядування та громадські організації на розроблення нових скоординованих кроків до економічного зростання¹.

Проте сучасний розвиток (здебільшого конвергентний) міжнародної та регіональної економік породжує проблему взаємного визнання регіоналізації як процесу, що має бути чітко ідентифікований як на внутрішньому, так і на зовнішньому рівні. Глобалізація сприяє розвитку новітніх технологій, вільному переміщенню факторів виробництва, динамізм яких зростає з року в рік. Регіоналізація не може зупинити НТП, а економічні угруповання світу виявлятимуть свою заінтересованість у швидкому переміщенні технологій усередину своєї спільноти, а отже, регіоналізація передбачатиме формування надійної системи захисту внутрішнього ринку країн-учасниць, стимулювання власного товаровиробника, економічне зростання внутрішніх регіонів. Окреслені раніше напрями регіонального руху не перебувають у антагоністичних відносинах, оскільки є ланцюгами одного процесу, а тому можна стверджувати, що глобалізація та регіоналізація як домінантні процеси ХХ — початку ХХІ ст. утворюють діалектичну єдність, що уможливило розроблення глобальних регіональних стратегій².

Посилення ролі регіонів у загальнодержавному господарському комплексі, підвищення їхньої самостійності на основі активних процесів децентралізації форм управління і становлення нових методів прийняття управлінських рішень обумовлюють потребу вдосконалення методичного інструментарію управління процесами соціально-економічного розвитку регіонів. Грунтуючись на вивченні вітчизняного й іноземного досвіду, можемо стверджувати, що визначальна роль в ефективному розв'язанні проблем регіонального соціально-економічного розвитку належить раціональному використанню фінансового потенціалу регіону і застосуванню інноваційних методів управління.

Варто наголосити, що розвиток регіонів на сучасному етапі є одним з найпріоритетніших напрямків державної регіональної

¹Блейклі Е. Дж. Планування місцевого економічного розвитку / Едвард Дж. Блейклі. — Л. : Літопис, 2002. — С. 81—82.

²Чужиков В. І. Глобальна регіоналістика: історія та сучасна методологія : монографія / В. І. Чужиков. — К. : КНЕУ, 2008. — С. 46—49.

політики, мета якої полягає в створенні відповідних умов для динамічного, збалансованого соціально-економічного поступу України та її регіонів, у підвищенні рівня життя населення, забезпеченні додержання державних соціальних гарантій для кожного громадянина незалежно від місця його проживання та в усуненні основних регіональних диспропорцій в економічному розвитку. На сьогодні основною метою економічного розвитку як України, так і більшості країн світу та їхніх регіонів є поліпшення якості життя населення. Тому соціально-економічний розвиток має передбачати такі важливі заходи:

- ✓ створення умов, що сприяють гармонійному розвитку людини;
- ✓ підвищення доходів людей, поліпшення здоров'я й підвищення рівня їх освіченості;
- ✓ зростання рівня економічної свободи громадян.

На жаль, ці та інші показники якості життя людей не завжди беруться до уваги в оцінках рівня соціально-економічного розвитку регіонів, проте останнім часом в управлінській науці та практиці їм відводиться дедалі більша роль. Справді, розвиток будь-якого регіону — це процес, що передбачає багато цілей і критеріїв, які, у свою чергу, мають бути узгоджені з загальнодержавними цілями, оскільки зміст розвитку регіонів може досить суттєво різнитися. З-поміж цілей соціально-економічного розвитку регіону перевага віддається таким, як збільшення доходів населення, підвищення рівня освіти, поліпшення навколишнього середовища, рівність можливостей, розширення особистої економічної свободи, збагачення культурного життя людей тощо.

Особливе значення у визначенні рівня економічного розвитку регіону мають традиційні показники, якими оцінюються рівень виробництва і споживання благ і зростання цього рівня в розрахунку на душу населення (валовий національний дохід, валовий внутрішній продукт, реальний ВВП на душу населення, темпи зростання цих показників). Для визначення динаміки розвитку доцільно використовувати показники, які оцінюють темпи економічного зростання в регіоні: рівень споживання матеріальних благ і послуг, рівень охорони здоров'я й освіти, розвиток малого бізнесу, темпи зростання доходів населення та їх диференціація, продуктивність праці, а також темпи структурної трансформації виробництва й суспільства, одержання додаткових переваг у результаті впровадження інноваційних систем менеджменту.

В управлінні економічним розвитком окремого регіону потрібно передбачати всі наведені раніше відносно самостійні цілі й здійснювати моніторинг їх досягнення. Зокрема, поряд з моніторингом стану регіонального виробництва й динаміки грошових доходів населення, необхідно відстежувати й інші найважливіші параметри економічного розвитку.

Узагальнюючи викладене, зазначимо, що реформування господарського комплексу України на сучасному етапі принципово змінило становище регіонів у загальній системі управління. Сформувалась об'єктивна потреба активізації участі держави в керуванні регіонами. Подібна участь, у свою чергу, має виявлятися у такій державній політиці, яка б сприяла вирівнюванню соціально-економічного розвитку регіонів і дальшому регіональному економічному зростанню та стійкому соціальному розвитку.

Статтю подано до редакції 28.04.13 р.

УДК 330.34.01

*Король І. В., аспірантка кафедри
політичної економії обліково-економічних факультетів,
ДВНЗ «Київський національний економічний
університет імені Вадима Гетьмана»*

АНАЛІЗ ДИНАМІКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

АННОТАЦІЯ. У статті проведено аналіз сутності, факторів і рейтингової оцінки конкурентоспроможності національної економіки. Проаналізовано конкурентні переваги та проблеми України в динаміці у рейтингах Всесвітнього економічного форуму та Міжнародного інституту розвитку менеджменту. Сформульовано рекомендації щодо поліпшення конкурентної позиції України на міжнародній арені.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: конкурентоспроможність, національна економіка, конкурентна перевага, фактори конкурентоспроможності, конкурентна позиція

АННОТАЦІЯ. В статье проведен анализ сущности, факторов и рейтинговой оценки конкурентоспособности национальной экономики. Проанализированы конкурентные преимущества и пробле-